

likleri bulunan bir boru olduğunu ileri sürmüştür (*İthâfû'l-mürîd*, s. 214).

Sûra kaç defa üfürüleceği konusunda da çeşitli görüşler vardır. 1. Sadece Mâtürîdî'nin, sahibini zikretmeden yer verdiği, Kur'an'da bir tek sestən söz edilmesine (Yâsîn 36/49, 53) dayanan görüş sûra yalnızca bir defa üfürüleceği şeklindedir (*Te'vîlât*, III, 578). Elmalılı Muhammed Hamdi, sûra birkaç defa üfürme ile bir tek üfürme ve bir tek sayha arasında herhangi bir çelişkinin bulunmadığını söyler. Zira kıyametin kopması ve yeniden dirilişin Allah için "ol deyip oldurma" tarzında bir anlık iş olması bakımından çok üfürme tek üfürme gibidir (*Hak Dini*, VII, 5316). 2. Sûra iki defa üfürüleceğini söyleyen âlimlerin çoğunluğu, Yâsîn sûresinde (36/49) önce kıyametin kopmasını ifade eden korkunç bir ses, arkasından yeniden diriltme ve inşâ için sûra üflenmesi (36/51), Zümer sûresinde (39/68) sûra üfürülmesiyle bazı istisnalar hariç bütün canlıların öleceği, ardından yeniden dirilişi sağlayacak ikinci bir üfürmeden bahsedilmiş olması, Nâziât sûresinde (79/6-7) kâinatı sarsan bir şeyi ikincinin takip edeceğinden söz edilmesiyle istidlâl etmiş, ayrıca muteber hadis kaynaklarında iki üflemeden bahsedilmiş olmasını da göz önünde bulundurmıştır (Buhârî, "Tefsîr", 39/4; 78/1; Müslim, "Fiten", 116, 141, "Fezâ'îl", 159). 3. Sûra üç defa üfürüleceğini iddia edenler çeşitli sürelerde yer alan nefh-i sûr âyetlerini birleştirmişler ve Ebû Hüreyre'den rivayet edilen uzun bir hadiste üç üfleyiştiren söz edilmesine dayanmışlardır (Kurtubî, *el-Câmi'*, XVI, 216; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 282). 4. Kâdî İyâz ile İbn Hazm'a nisbet edilen ve sûra dört defa üfürüleceğini ileri süren görüşün, Kur'an ve Sünnet'te böyle bir beyan bulunmamakla birlikte aksine de işaret edilmediği, kıyametin kopmasından itibaren huzur-ı ilâhîye varacak zamana kadar birçok kozmik olayın vuku bulabileceği şeklinde bir akıl yürütmeye dayandığı söylenebilir (Süyûtî, *el-Büdü'rû's-sâfire*, s. 90; Âlûsî, XIX, 31).

Sûra İsrâfîl'in üfürüleceği şeklinde genel bir kabul bulunmakla birlikte bazı rivayetlerde bu iş için iki meleğin hazır beklediğinden (İbn Mâce, "Zühd", 33), bazılarında da İsrâfîl'in sağında Cebrâil'in, solunda Mikâil'in bulunduğu (Ebû Dâvûd, "Hurûf", 1) söz edilmektedir. Nakledildiğine göre Hz. Peygamber'e sûra iki üfleniş arasında ne kadar zaman geçeceği sorulmuş, o da "kırk" diye cevap vermiştir. Râvî Ebû Hüreyre'ye bu rakamla neyin kastedildiği sorulduğunda yıl mı, ay mı yoksa

gün mü kastedildiğini sormadığını ifade etmiştir (Buhârî, "Tefsîr", 39/78; Müslim, "Fiten", 28). Bu rivayete dayanılarak sûra iki üfürüş arasında kırk yıl geçeceği hususu genel kabul görmüştür (Gazzâlî, *ed-Dürretü'l-fâhire*, s. 49; Kurtubî, *et-Tezkire*, I, 287). Kıyametin kopuşu sırasında ölmeyeceği bildirilenlerin (en-Neml 27/87; ez-Zümer 39/68) kimler olduğu hususunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mâtürîdî, bunların Allah'ın arşını taşıyan sekiz melek Cebrâil, Mikâil, İsrâfîl, Azrâil, şehidler ve peygamberler olabileceğini, ancak Resûl-i Ekrem'den bu hususta bir beyan gelmedikçe kesin bir hüküm verilemeyeceğini söylerken (*Te'vîlât*, III, 578; IV, 323; V, 232) bazıları bu arada hûrileri, cehennem görevlileri olan Mâlikî ve zebânileri zikretmiş (Âlûsî, XXIII, 28), Lekânî ise bunların dört büyük melek, hûriler ve Hz. Mûsâ olduğunu söylemiştir (*İthâfû'l-mürîd*, s. 214-215).

Herkesin ölümüyle birlikte kıyametin koptuğu kabul edilir. Ancak İslâmiyet'in üç esas halinde özetlenmiş iman konularının üçüncüsü olan âhiret hayatı gerçek anlamda kıyametin kopmasıyla başlar. On âyetle tekrarlanan sûra üflenişin ilki asıl kıyameti başlatan kozmik olayı ifade etmektedir. İkinci üfleniş ise bütün insanların ve Allah'ın murat ettiği diğer canlıların yeniden dirilip huzur-ı ilâhîye çıkmalarını hazırlar. Kıyametin bu sahneleri için naslarda yer alan kavram ve tasvirler gayb âlemine ait olup insana hadisenin oluşum şekli hakkında değil, onun hedef ve amacına dair bilgi ve mesajlar verir. Bu noktada insan aklı haber verilenleri çelişkiye düşmeden anlamak, kalp ve duygu âlemi de inanıp ibret almakla görevlidir. Bu sebeple sûrun mahiyeti hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak ona üflenişin, yani en büyük kozmik değişimin iki merhalede gerçekleşeceği söylenebilir. Dirâyet tefsirinin ilk mümessilini teşkil eden İmam Mâtürîdî'nin gerek bu meselede gerekse diğer gaybî konularda tekrar ettiği gibi sübûtu kesin olan nasların zâhirî-lugat mânalarını kabul etmenin yanında şekil ve mahiyetlerini belirlemekle vakit geçirmemek, mesajlarını alıp onların gereğini yerine getirmeye çalışmak en uygun davranıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şyh", "nfh" md.leri; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Riyad 1424/2003, IX, 339-341; XV, 416-419; XVII, 111-112; XVIII, 131-135; XXIII, 418-420; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne* (nşr. Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî), Beyrut 1425/2004,

II, 134; III, 577-578; IV, 206, 207, 323-324, 562, 571; V, 231, 232, 312, 374; Gazzâlî, *ed-Dürretü'l-fâhire* (nşr. M. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1407/1987, s. 47, 49-50; a.mlf., *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*, Kahire 1968, IV, 635-636; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), III, 325-326; IV, 151, 212; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, Beyrut 1411/1990, VII, 35-36; XXI, 146; XXII, 98-99; XXIII, 3, 106, 188-189; XXVI, 76-79; XXVII, 16-17; XXX, 95; XXXI, 10; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi'* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî v.dğr.), Beyrut 1427/2006, VIII, 430-432; XI, 370; XII, 134; XV, 88-89; XVI, 216-219; XVII, 460-462; a.mlf., *et-Tezkire fî ahvâli'l-meutâ ve umûri'l-âhire* (nşr. Ebû Süfyan Mahmûd b. Mansûr), Medine 1417/1997, I, 259-266, 277-288; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1998, XIX, 303-314; a.mlf., *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm* (nşr. Sâmî b. Muhammed es-Selâmî), Riyad 1418/1997, III, 281-284; V, 200, 315, 495; VI, 216-217, 581; VII, 116-117, 400; VIII, 211, 264-265, 304-305; Süyûtî, *el-Büdü'rû's-sâfire* (nşr. Ebû Abdullah M. Hasan eş-Şâfi), Beyrut 1416/1996, s. 66-68, 75-90; a.mlf., *ed-Dürretü'l-menşûr*, Beyrut 1403/1983, III, 297-298; VI, 384; VII, 61-63, 249-257; VIII, 327-328, 406; Abdüsselâm b. İbrâhîm el-Lekânî, *İthâfû'l-mürîd*, Kahire 1375/1955, s. 214-215; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, VII, 191; XV, 44-45, 260; XVII, 64; XIX, 30-31; XXIII, 27-31; XXIX, 43-45; Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rîfe), VII, 531-532; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3707-3708, 3710, 4137; VII, 5316-5321, 5452, 5556; Adil Bebek, "Mâtürîdî'nin Kelâm Sisteminde Âhiret İnancı", *Mûlûd*, sy. 19 (2000), s. 17-19.

ADİL BEBEK

□ TÜRK EDEBİYATI. İslâm inancına göre İsrâfîl'in en önemli görevi sûra üflemesidir. Âyet ve hadislerde nefir, nâkûr gibi isimlerle anılan bu boruyu üfleme görevi sebebiyle İsrâfîl dinî ve edebî metinlerde "melekû's-sûr, sâhibû's-sûr, sâhib-i nefir / nâkûr" gibi sıfatlarla anılmış, sûr ise daha çok "sûr-ı İsrâfîl / Sirâfîl, sûr-ı mahşer, sûr-ı haşr, sûr-ı kıyâmet" vb. tamamlamalarla yer almış, üfleme, çalmak, vurmak gibi fiillerle birlikte zikredilmiştir. Nesîmî'nin, "Çalındı kıyâmetin nefiri / Ey sağır işitmedin safırı // Haşrin günü geldi uykudan dur (kalk) / İnanmaz isen gözünü aç gör // Sûr ünün işitmedi kulağın / Taındı (kaydı) bu köprüden ayağın" beyitleri bu tür kullanımlara örnek gösterilebilir. Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye*'deki, "Sûru demişti Resûlullah kim ol bir nûrdur / Şekli boynuz şeklindedir eyle bu söze itikâd" beytinde ifade edildiği gibi bu borunun boynuz şeklinde ve başka edebî metinlerde zikredildiği üzere kırmızı mercandan yapıldığı kabul edilmektedir. Türk edebiyatında sûrun ayrıca kıyamet, mahşer, haşr gibi kelimelerle birlikte anıldığı, böylece tenasüp sanatına imkân verildiği görülmektedir.

Üç defa üfleneceği belirtilen sûrun, “nefha-i fezâ” denilen birinci üflenmesinde Allah’ın diledikleri dışında yerde ve gökteki bütün varlıklar dehşete düşecektir. Yûnus’un, “İsrâfil sûru vurula yerin yüzü denşürüle (değiştirile) / Harâb ola yaş u kuru çarh-i felek de yorula” beyti bu safhayı anlatır. “Nefha-i sâik” ismiyle anılan ikinci üflenişte kıyamet kopacak ve bütün mahlûkat ölecektir. Aynı şiirin devamındaki, “Kimesne kalmaya bunda fenâ ola hepsi sinde” mısraında bu durum anlatılmaktadır. “Nefha-i kıyâm” olarak adlandırılan üçüncü üflenişinde bütün ölümler diriltilerek mahşere gitmeye hazır hale gelecektir. Yûnus Emre’nin kıyamet ve âhiret ahvalinden bahsederek şiirleriyle devriyelerinde İsrâfil ve sûr daha ziyade bu özelliğiyle yer almıştır: “İsrâfil sûrunu vura hep mahlûkat yerden dura / Diriliben haşre vara kadî anda Sühân ola.” Bu safhada artık Allah’tan başkasının varlığı söz konusu değildir: “İsrâfil sûr vurucak mahlûk yine turucak / Senin ününden artuk (başka) kulağım işitmeye”; *Muhammediyye*’deki, “İki kez sûr urusardır birisi kırmak için / Biri dirgürmek (diriltmek) içindir kim ola yevme’t-tenâd” beyti sûrun üflenişinin ardından olabilecekleri anlatılmaktadır.

Türk edebiyatının doğrudan dinî olmaayan metinlerinde sûr çeşitli teşbih, istiare, mecaz, mecâz-ı mürsel gibi sanatlar yapılarak zikredilmiştir. Şeyhî bir kasidesinde baharda eserek kâinatı kış uykusundan uyandıran sabâ rüzgârını İsrâfil’in sûra üflemesiyle ölümlerin dirilmesine benzetir: “San sayhasında sûr-ı Sîrâfil urur sabâ / K’emvât-ı hâk cûşa gelip çâk eder kefen.” Âtîf ise, “Ey sûr-ı kıyâmet yine gavgâ ise maksûd / Kaldırma bizi hâkte âsûde yartarken” beytindeki “gavgâ” kelimesiyle bir taraftan mahşerdeki karmaşaya işaret ederken diğer taraftan ölümlerle dünyadaki kavgalardan kurtulup mezarda rahat etmişken yeniden sıkıntıya düşmek istemediğini ifade eder.

Ney gibi bazı nefesli sazların etkileyici sesleri Neşâtî’nin, “Hâlet-i sûr-ı Sîrâfil’i nûmâyân eyler / Âteşin nağme ile eylese neyler feryâd” beytindeki gibi sûra benzetilmiştir. Mehmed Âkif de Şerif Muhittin Targan için yazdığı, “Şarkın Yegâne Dâhî-i San’atına” başlıklı şiirinde onun udundan çıkan nağmeleri, “Evet yüksek, senin üdün kadar yüksek figân ister / Gel ey Dâvûd-ı san’at sûr-ı mahşerden nevâ göster” mısralarıyla anlatmıştır. “Ezanlar” şiirinde ise, “Coşunca âlem-i câmidde sayha-yi tehîl / Minâreler bana gelmişti sûr-ı İsrâfil” mısralarında, dünya üzerinde her an okuna-

rak yeri göğü inleyen ezan seslerini sûrun etkileyici sadasına, minareleri de sûrun kendisine benzetmektedir. “Said Paşa İmam-ı” şiirinde mevlidhanın mevlid okurken Boğaz’ın karşı sahillerinde yankılanan sesini, “Sûr-ı mahşer gibi sesler çıkarır şimdi Boğaz / Tutuşur cephe-i Sînâ’ya döner sîne-i cev / Sanki yüzlerce yanık ney savurur yer yer alev” mısralarıyla dile getirmiştir.

Muhammediyye, *Envârü’l-âşikin*, *Müzekki’n-nûfûs* gibi dinî-tasavvufî eserlerle *Mârifetnâme* gibi aynı zamanda dinî ve tasavvufî özellikler taşıyan metinlerde İsrâfil çok defa müstakîl bölümlerde ele alınmıştır. Şairane hayallere ve halk kültüründe yer bulan rivayetlere dayalı olarak geliştirilen bu bölümlerde sûr hakkında çok çeşitli bilgilere rastlanır. *Muhammediyye*’de, “Emr ede Allah İsrâfil’e ede it’idâd / Sûr ura ola helâk cümle halâyık ittrâd” beytiyle başlayan “Faslûn fi nefhi’s-sûr”, ayrıca mahlûkatın tekrar diriltilmesi için ikinci defa sûra üflenecek olması sebebiyle “Faslûn fi’l-haşr” bölümleri yer alır. Devriyelerde de temas edilen sûra Sezâi-yi Gülşenî’nin, “Bir zaman Âdem’le vurdum sayhalar / Dest-i İsrâfil’de olan sûruyam” beyti örnek verilebilir. Cinânî’nin, “İlâhî o gün kim ola nefh-i sûr / Kıyâm ede mahşerde ehl-i kubûr” beytindeki gibi sûrun münâcâtlarda da yer aldığı görülmektedir.

Muhammediyye’de sûr hakkında verilen bilgiler halk kültüründeki telakkileri âdetâ özetlemektedir: “Sûrunun dört şubesi ola dura dört köşede / Biri Şark’ta biri Garp’ta olusar edip edâ // Biri yer altında biri gökder üstünde ola / Altı delikli ola çıkarsa onlardan sadâ” beyitlerinin (nr. 5059-5064) devamında altı delikli sûr üflendiğinde birinci deliğinden çıkan ses bütün peygamberlerin, ikincisinde bütün meleklerin, üçüncüsünde cinlerin, dördüncüsünde insanların, beşincisinde şeytanların, altıncısında hayvanların dirilmesine sebep olacağı anlatılmaktadır.

Ölümlerin yeniden diriltilmesi sırasında sûrun üflenecek olması ve ölümün bir nevi derin uykuya benzetilmesinden hareketle Cinânî, “Zihî hâb-nuşin-i rûz-ı ubûr / Uyanırmaz onu meğer nefh-i sûr” beytini söylemiştir. Yûnus Emre’nin, “Senin kaşın durmadan ok yay atar kurmadan / İsrâfil sûr vurmada nice canlar uyana” beyti de Allah’ın çeşitli ikazlarının farkına varmayanları sûrun kendine getirebileceğini anlatmaktadır. Mehmed Âkif Osmanlı halkının perişan halinden bahsederken şöyle demektedir: “Öyle dalgın ki meğer sûru-

nu İsrâfil’in / İştîp yattığı yerden azıcık silkinsin”; “Sizi kim kaldıracak sûru mu İsrâfil’in / Etmeyin ... Memleketin hâli fenâlaştı ... gelin”.

Bektaşî ve Alevî şairlerinin şiirlerinde Kul Hüseyin’in, “İsrâfil ağzında sûrdur muhabbet” mısraındaki gibi muhabbet, Kul Himmet’in, “İsrâfil çalar sûr Ali ile” mısraındaki gibi Hz. Ali ile birlikte bazan da bir sır olarak anılır. Türk halk şiirinde de benzer özelliklerle zikredilen sûr Müdâmî’nin, “Ahım üfler İsrâfil’in sûrunu” mısraındaki gibi daha samimi ifadelerde yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- İbrahim Cûdî, *Lugat-ı Cûdî*, Trabzon 1332, s. 640; İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misallî Bûyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, III, 2860; *Seyyid Nesîmî Divanı’ndan Seçmeler* (haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu), Ankara 1985, s. 5; Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye* (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, II, 327-328, 332-334; Cinânî, *Cilâü’l-kulûb* (haz. Mustafa Özkan), İstanbul 1990, s. 78, 268; *Hasan Sezâyî Divanı* (haz. Ali Rıza Özüygun), İstanbul 2005, s. 472; Ali Nihad Tarkan, *Şeyhî Divanını Tetkik*, İstanbul 1964, s. 232; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara 1992, s. 379; Kenan Erdoğan, *Niyazi-i Mısrî: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı*, Ankara 1998, s. 49; İsa Kayaalp, *Sultan Ahmed Divanının Tahlihi*, İstanbul 1999, s. 211; Nevîn Akkaya, *Türk Halk Şiirinde Özel Adlar*, Balıkesir 1999, s. 25, 189, 259, 605, ayrıca bk. İndeks; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 357-358; Pakalın, III, 277-278; Lütfullah Cebeci, “İsrâfil”, *DİA*, XXIII, 180-181.

MUSTAFA UZUN

SÛR

(سور)

Lübnan’ın

Akdeniz kıyısında bir şehir.

Kuruluşu milâttan önce 3000’li yıllara kadar inen Sûr (Tyre, Tyrus), Beyrut’un yaklaşık 83 km. güneyinde yer alır. Kıyıda taşlık bir araziyle 600 m. uzağındaki bir adadan oluşan şehir 15 hektarlık bir alanı kaplar. Kıyı ile ada arasındaki bağlantı bir köprü ile sağlanmıştır. Fenikeliler döneminde Akdeniz sahilindeki stratejik konumu ve limanı sebebiyle önemli bir ticaret merkezi olan Sûr, Büyük İskender’in istilâsında uğradığı tahribatın ardından milâttan sonra 64 yılında Roma hâkimiyetine girmiştir. Rivayete göre Hz. İsa Sûr’a gitmiş ve havârilere Aziz Pavlus burada bir kilise inşa etmiştir.

Sûr, Hz. Ömer zamanında Şürahbîl b. Hase-ne tarafından barış yoluyla fethedildi (17/638). Muâviye b. Ebû Süfyan 27 (648)